

Rabobank

Voortijdig van school: Wat zeggen de cijfers nu écht?

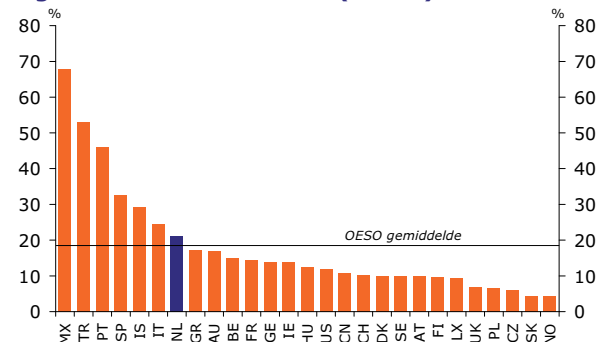
Volgens sommige indicatoren kent het Nederlandse onderwijsstelsel relatief veel 'drop-outs': jongeren die zonder startkwalificatie de schoolbanken verlaten. Maar is dat wel zo? Nadere inspectie van de cijfers laat zien dat de verschillen met andere landen eigenlijk wel meevallen en dat we op de goede weg lijken te zijn met het bestrijden van dit probleem. Een deel van de afname van het aantal schoolverlaters in de afgelopen jaren is echter waarschijnlijk tijdelijk geweest: door slechte arbeidsmarktperspectieven bleven jongeren simpelweg langer op school. Reden te meer dus om ook in betere economische tijden hard te blijven werken aan het terugdringen van het voortijdig schoolverlaten.

Starten zonder kwalificatie

Voortijdig schoolverlater of dropout word je als je van school gaat zonder startkwalificatie op zak te hebben. Een startkwalificatie is gedefinieerd als een afgeronde HAVO of VWO-opleiding of een afgeronde MBO-opleiding van minimaal niveau 2¹. Het woord startkwalificatie suggereert dat iemand zonder dit opleidingsniveau nauwelijks kans of op z'n minst een slechte start maakt op de arbeidsmarkt. Er zijn echter verschillende beroepen te bedenken waar de normale kwalificatie onder het niveau van de startkwalificatie ligt. Ambachtelijke beroepen zoals timmerman en loodgieter vereisen bijvoorbeeld geen HAVO, VWO- of MBO-opleiding om toch een voorbeeldige loopbaan te kunnen hebben. Niet elke voortijdige schoolverlater is dus een probleem. Tegelijk is het wel zo dat de werkloosheid onder dropouts hoger is en dat deze groep ook vaker met justitie in aanraking komt. Daarbij komt dat in het licht van de ambitie van Nederland om een kenniseconomie te zijn, de focus op een goed opgeleide beroeps-

bevolking geen overbodige luxe is. De Nederlandse ambitie staat bovendien in het kader van het Europese streven om op middellange termijn de meest concurrerende economie ter wereld te worden. Volgens de afspraken in de Lissabon-agenda moet het aantal schoolverlaters tussen 2002 en 2012 gehalveerd zijn. Dit komt voor Nederland neer op een daling naar 35.000 in 2012 van 71.000 in 2002.

Figuur 1: Schoolverlaters (20-24)

Bron: OESO 2005

Scoort Nederland nu wel of niet slecht?

Bij het onderling vergelijken van landen met betrekking tot schoolprestaties moet voorzichtig te werk worden gegaan. Onderwijssystemen verschillen onderling sterk en de definities van 'startkwalificatie' zijn vaak niet eensluidend. Een duidelijk voorbeeld hiervan zien we in hoe de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) hier de afgelopen jaren mee is omgegaan. De OESO kijkt naar het opleidingsniveau in de leeftijdsgroep 20 tot 24 jaar. Onder een startkwalificatie verstaat zij: een diploma in het hoger secundair onderwijs. Een gevolg van deze definitie is dat een deel van de opleidingen die in Nederland wel een startkwalificatie opleveren door de OESO niet zo beoordeeld worden. Op basis van het OESO-rapport 'Education at a glance' uit 2005 verschenen daarom alarmerende berichten in de media over het aantal Nederlandse

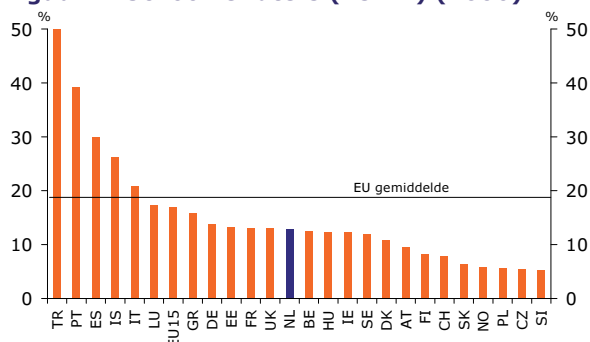
¹ Definitie vastgesteld door Ministerie van OCV (1993).

dropouts. In Nederland zouden relatief veel leerlingen zonder diploma de schoolbanken verlaten. Op basis van de cijfers in figuur 1 lijkt het er inderdaad op dat het met het Nederlandse onderwijssysteem op dit punt slecht gesteld is. Het percentage voortijdig schoolverlaters lag met méér dan 21% boven het gemiddelde en plaatste Nederland op één lijn met landen in Zuid-Europa. Het is niet meer dan logisch dat dit allerlei alarmbellen deed rinkelen.

Meer recente rapporten van de OESO geven evenwel een ander beeld. Nederland heeft nog steeds een iets hoger percentage voortijdig schoolverlaters dan het Europese gemiddelde (15,1% versus 14,7%) maar de verschillen tussen de landen zijn veel kleiner. Dit is voornamelijk het gevolg van definitiewijzigingen.

Bij de internationale vergelijking in het kader van de Lissabon-agenda gaat Nederland uit van Eurostat-cijfers. De Eurostat-definitie wijkt op haar beurt weer af van de OESO. Op basis van deze cijfers is het beeld nog minder dramatisch: Met 13,6% scoren we ruim onder het Europese gemiddelde van 17% (figuur 2).

Figuur 2: Schoolverlaters (18-24) (2006)

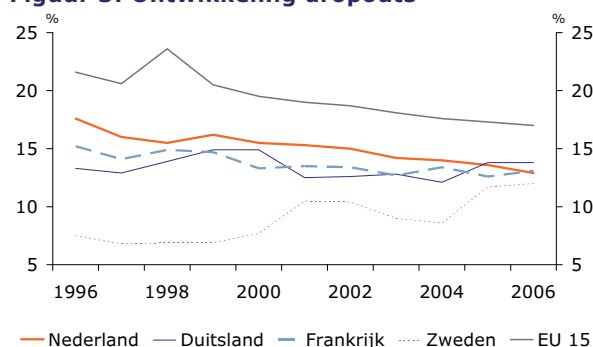

Bron: Eurostat, 2008

Als we kijken naar de ontwikkeling van het aantal voortijdig schoolverlaters in de afgelopen jaren (figuur 3), valt op dat in de meeste landen van de Europese Unie sprake is van een dalende trend in het aantal dropouts in de afgelopen 10 jaar. In Nederland is het percentage voortijdig schoolverlaters de afgelopen 10 jaar met maar liefst 27% gedaald; een mooie

prestatie. Omdat de daling iets groter is dan gemiddeld in de rest van Europa is Nederland iets naar boven opgeschoven in de rangorde van landen met betrekking tot schooluitval. De Lissabon-doelstelling van maximaal 8% schooluitval in 2012 is echter nog lang niet bereikt.

Figuur 3: Ontwikkeling dropouts

Bron: Eurostat, 2007

Is voortijdig schoolverlaten een probleem?

De doelstelling van Nederland en Europa is om de voortijdige uitval te verminderen. Dat lijkt logisch. Voortijdig de schoolbanken verlaten is immers slecht voor de kansen op de arbeidsmarkt en leidt tot geringere maatschappelijke participatie. Zeker met het oog op de vergrijzing is dit geen wenselijke ontwikkeling. Als we voor Nederland de werkloosheid bekijken in de leeftijdsgroep van 18 tot 24 jaar, dan blijken voortijdige schoolverlaters 35% meer kans te lopen werkloos te zijn. De kans op werkloosheid is voor hen dus substantieel hoger dan voor mensen van dezelfde leeftijd die wel een startkwalificatie hebben. Daarnaast blijkt de werkloosheidskans mee te ademen met de conjunctuur; bij lage werkloosheid is een diploma minder noodzakelijk om aan een baan te komen. Toch valt op dat de werkloosheid onder de leeftijdscohorten vanaf 25 jaar veel lager is.

Drie soorten voortijdig schoolverlaters

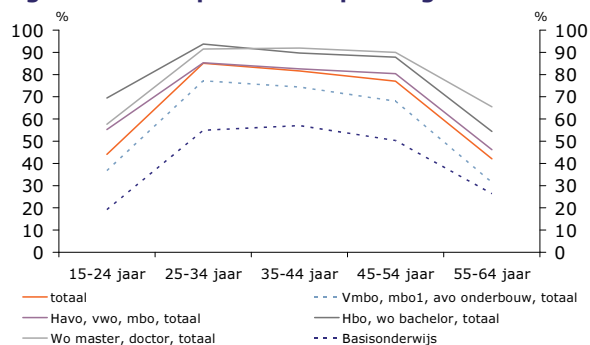
Komt het dus op iets latere leeftijd toch nog goed met schoolverlaters? Dat hangt af van het soort voortijdig schoolverlater. De achtergronden en beweegredenen om van

school te gaan zijn namelijk heel verschillend. Er vallen drie groepen te onderscheiden. De eerste –veruit de grootste– groep zijn de zogenaamde ‘opstappers’. Deze groep maakt een welbewuste keuze. Als op school zitten in hun ogen niets of niet voldoende meer oplevert kiezen ze ervoor om van school te gaan. Alhoewel deze groep er zelf voor kiest, is de verleiding hiertoe bij een krappe arbeidsmarkt extra groot. Als het voor werkgevers moeilijk is om aan personeel te komen, kiezen werkgevers er namelijk nogal eens voor jongeren aan te nemen die daarvoor hun opleiding afbreken. Dit is de zogeheten ‘groenpluk’. Deze laaggeschoolde jongeren die hun opleiding vaak toch al met weinig motivatie volgen, zijn voor werkgevers een makkelijke prooi. De afweging van nu geld verdienen is een ongelijke strijd met de toch al als negatief ervaren schoolverplichtingen die op korte termijn geen zichtbaar resultaat opleveren. Werkgevers investeren vaak niet in opleiding van dit personeel. Het werk dat ze vaak eerst al als bijbaan deden en nu als hoofdbezigheid kennen ze immers al. Deze jongeren zijn erg goedkoop voor een werkgever. Zodra ze te duur worden of genoeg hebben van het werk wordt deze groep werknemers verruild voor nieuwe groenpluk. Volgens schattingen vormen de opstappers bijna 60% van het totale aantal voortijdige schoolverlaters.² Over het algemeen kan deze groep groengeplukten zich, in vergelijking met de andere voortijdig schoolverlaters, vrij goed redden. Zeker als ze, zoals in een krappe arbeidsmarkt steeds meer gebeurt, door werkgevers verder worden opgeleid. Schoolverlaters die zo’n inhouse-opleiding volgen, hebben niet alleen een baan, maar blijven zich ook ontwikkelen, zij het niet op school maar zeer specifiek gericht op het bedrijf en het werk dat zij doen. Op de lange termijn blijken de arbeidsmarktperspectieven echter toch altijd slechter dan voor hen die wel een (algemene) opleiding hebben afgemaakt, maar beter voor dan voor

² Zie Eimers, T. (2006), *Vroeg is nog niet voortijdig*, KBA, Nijmegen.

andere opstappers. Dit blijkt uit de bruto participatiegraden uitgesplitst naar opleidingsniveau. De gestippelde lijnen in figuur 4 zijn de opleidingsniveaus die geen startkwalificatie opleveren. De inhouse-opleidingen zijn erg beroepsspecifiek en het ontbreken van een startkwalificatie maakt omscholing op latere leeftijd er niet gemakkelijker op.

Figuur 4: Participatie naar opleidingsniveau

Bron: CBS

Naast opstappers onderscheiden we een tweede groep: de ‘niet-kunners’. De schoolcarrière van deze leerlingen eindigt zonder diploma omdat ze niet voldoende intellectuele bagage hebben. Zij zitten in het reguliere onderwijs vaak niet op hun plek. Eigenlijk zouden ze naar speciale leerwegen moeten waarin ze worden begeleid naar de voor hen hoogst haalbare maatschappelijke positie. Een derde groep betreft de ‘overbelasten’. Bij hen stapelen beperkte vaardigheden en langdurige sociale en emotionele problemen zich op, zowel thuis als op school. Hierdoor lukt het deze groep niet om een diploma te halen. Door de cumulatie van problemen is deze groep op dit moment het lastigst aan te pakken. Het verschil met de ‘niet-kunners’ is dat deze groep, met de juiste aanpak, wel een startkwalificatie moet kunnen halen. Deze groep is dus niet kansloos maar kansarm.

Beleid en conjunctuur

De onderverdeling in deze drie categorieën biedt meer houvast bij de interpretatie van de cijfers over voortijdig schoolverlaten. De groepen ‘niet-kunners’ en ‘overbelasten’

kunnen alleen kleiner worden door gericht beleid zoals betere leraren en meer persoonlijke begeleiding, betere controle van schooluitval (bijvoorbeeld spijbelrechters), maar ook betere samenwerking tussen verschillende maatschappelijke instanties en hulporganisaties. Hier zijn de afgelopen jaren al tal van stappen voor gezet, vooral als uitvloeisel van de 'taskforce jeugdwerkloosheid'.

Het aantal opstappers hangt vooral samen met de stand van de economie. Bij hoge werkloosheid onder laag opleide jongeren zijn er minder kansen voor scholieren op de arbeidsmarkt.

Bovendien is er dan ook minder 'groenplukgedrag' van werkgevers. Hierdoor zullen ze langer op school blijven zitten. In de cijfers over de periode 2001-2006 kunnen we dit 'discouraged-worker of ontmoedigingseffect', inderdaad terugzien. De tabel geeft in de eerste kolom de percentages aan van het aantal schoolgaanden en niet-schoolgaanden in 2001. Vijf jaar later is de groep 15 tot 25-jarigen gegroeid met 62 duizend. Het aantal schoolgaanden is twee keer zo hard gestegen, met 126 duizend. Omdat er minder niet-schoolgaanden zijn, zijn er ook minder jongeren zonder startkwalificatie.

Deze cijfers lijken te wijzen op een enorm succes van het beleid. De grote vraag is echter of de daling in het aantal mensen zonder startkwalificatie het gevolg is van beleid en daarmee structureel is, of dat de daling vooral het

inspanningen de cijfers over 2007 en 2008 opnieuw een stijging van het aantal voortijdig schoolverlaters zullen laten zien. Dit is dan voornamelijk groenpluk. Om het nadelige effect van deze ontwikkeling te ondervangen, zouden bedrijven die deze mensen in dienst nemen verplicht moeten worden ze alsnog een startkwalificatie te laten halen. Dat kan inhouse, maar ook door ze naar in deeltijd naar school te laten gaan. Zo kunnen opstappers alsnog, in hun eigen tempo, een kwalificatie behalen.

Conclusie

Nederland scoort qua voortijdig schoolverlaten niet zo slecht als vaak gedacht. We zitten in de Europese middenmoot en het aantal schoolverlaters neemt af. Het is echter de vraag in hoeverre deze afname in de afgelopen jaren structureel is geweest. Het zou ons niet verbazen als, door de huidige lage werkloosheid, jongeren juist nu weer aangemoedigd worden om voortijdig de schoolbanken te verlaten. Alhoewel de meesten wel werk vinden is voortijdig schoolverlaten bijna altijd slecht voor de arbeidsmarktperspectieven van jongeren en dient het daarom bestreden te worden. Bovendien is er in de (kennis)economie in toenemende mate behoefte aan hoger opgeleiden. In beperkte mate zullen weliswaar ook werknemers nodig blijven voor laag-geschoolde werkzaamheden, maar opschaling van kwalificaties is op bijna alle beroepen van belang. Het blijft immers de vraag of het opleidingsniveau van schoolverlaters, ook als ze werk hebben gevonden, voor hun hele loopbaan toereikend zal zijn.

Tabel 1 Startkwalificatie 15-25 jaar

	verdeling 2001 in %	verandering in 1 000	verdeling 2006 in %
totale populatie	100%	62	100%
schoolgaand	65%	126	69%
niet schoolgaand	35%	-64	31%
met startkwalificatie	20%	-20	19%
zonder startkwalificatie	15%	-44	12%

Bron: CBS, eigen berekening

gevolg is van het verloop van de conjunctuur. Het is moeilijk te bepalen welk deel van de daling aan deze verschillende oorzaken is toe te wijzen. Zeker is echter dat er in ieder geval een effect uitgaat van de stand van de economie. Ook kan dit effect voor deze leeftijdsgroep wel eens aanzienlijk zijn. Het zou ons daarom niet verbazen als ondanks alle beleids-

april 2008

Hans Stegeman (030-2160163)
H.W.Stegeman@rn.rabobank.nl

Niels Visser (030 - 2162674)
D.C.Visser@rn.rabobank.nl